

slutsten på århundreders arbejde. Allerede Arild Huitfeldt og Cornelius Hamsfort aftrykte diplomer eller refererede til deres indhold, senere samlede Peder Hansen Resen diplomer til sit Atlas og Erik Pontoppidan til sin kirkehistorie, og alle kendte værdien af aktstykker uden dog systematisk at samle på dem; men det var først Hans Gram og Jacob Langebek, der søgte at skabe et fuldstændigt diplomatarium. Hertil var tiden dog ikke moden, fordi det trods flere undersøgelser ikke var muligt at søge alle de steder igennem, hvor det kunne tænkes, at der lå hidtil ubemærkede diplomer. Der fulgte nu en periode, da forskellige samlinger så lyset. I Suhms store værk blev nogle aktstykker publiceret, og senere arbejdede særlig Oluf Nielsen flittigt og udgav bl.a. Kjøbenhavns Diplomatarium, som gik langt ud over middelalderens grænse. Repertoriet havde i sin afgrænsning flere mangler, men gik grundigere til veje i det danske materiale. Først Det danske Sprog- og Litteraturselskab har vovet at gå i gang med den krævende opgave at give en fuldstændig samling af alle diplomer, som belyser Danmarks historie, og samtidig fandtes der den sagkundskab, uden hvilken arbejdet ikke kunne udføres. At give en fuldstændig udgave er trods alt vel umuligt, da diplomer kan skjule sig på steder, hvor man mindst venter det.

Det nye bind bringer en liste over medarbejdere gennem årene og en tak til Ministeriet for kulturelle anliggender og Carlsbergfondet. Det sidste har båret de store udgifter, som skulle til for at gennemføre diplomatariet.

Helge Søgaard

Odense bys historie – Fra boplads til bispeby – Odense til 1559, af Henrik Thrane, Tore Nyberg, Finn Grandt-Nielsen og Mikael Venge. (Odense Universitetsforlag, 1982). 480 s., ill.

I anledning af Odense bys tilstundende 1000 års jubilæum (988) har bystyret igangsat dette monumentalværk, hvoraf flere bind allerede foreligger. Og takket være udsendelsen af dette 1. bind kan vi gennem dets forord betragte intentionerne og bemærke, hvorvidt og i hvor høj grad de reelt efterleves.

Naturligvis kan man ikke forvente, at en detaljeret 12 punkts disposition skal kunne lade sig tvinge ned over stoffet til punkt og prikke, da de forskellige epokers varierende kildemateriale nu engang åbner for ret forskellige praktiske muligheder. Men specielt har kommunalreformen i 1970 medført en omfattende indlemmelse af tidligere omegnskommuner; og da disses fortid også skal behandles, finder vi nok her en væsentlig del af grunden til, at værket efter de hidtidige bind at dømmes efter tid og lejlighed veksler imellem at optræde som en traditionel byhistorie, en »egnsbeskrivelse« og nu og da på det nærmeste en Fyns historie.

Antagelig er det dette krav, der overhovedet har gjort det muligt for museumsinspektør Thrane at beskæftige sig med Odense i forhistorisk tid, idet hans velskrevne indledning (for en ikke-sagkyndig betragter) alt i alt virker som en instruktiv oversigt over Danmarks oldtid, bevares fortrinsvis illustreret ved fynske eksempler.

Et andet krav af nok så diskutabel art var, at samtlige værkets forfattere skulle være knyttet til staden eller i det mindste til Fyn, et »fødestedskriterium«, som næppe lader sig fagligt forsvare. Ligeledes havde jeg gerne hørt saglige begrundelser for det store

værks disposition; inklusive de godt 100 siders arkæologisk indledning optager Odense bys historie frem til 1559 blot ét bind, dvs. at den ikke alt for begivenhedsrige periode *efter* 1559 følgende skal have tildelt hele ni (9) bind!

Mon noget af forklaringen er at finde i, at Odenseegnen ikke rummer altfor mange historikere med solid indsigt i dansk middelalderhistorie? Eller er der en sammenhæng med, at de mange byfornyelsesarbejder (ikke mindst efter 1945) i vid udstrækning har umuliggjort middelalderarkæologiske studier, således at vi må nøjes med to småafsnit, dels nogle »arkæologiske iagttagelser«, dels nogle udgravninger af ældre kirkelige bygninger, hvor Finn Grandt-Nielsens udmærkede bidrag netop kommer til at understrege, hvilke muligheder der så tragisk er gået tabt for stedse.

Selve middelalderhovedstykket er tilfaldet dr. Tore Nyberg, der er specialist på international middelalderhistorie, specielt med kirkehistorisk sigte, hvorfor det bedste, der kan siges om hans afsnit, er, at det rummer ansatser til en »Fyns kirkehistorie« før reformationen. Men til gengæld glider det specifikt byhistoriske konstant i baggrunden (ja faktisk må man altfor ofte konstatere, at Engelstofts 100 år gamle værk giver mere og nok så solid byhistorie).

At selve navnet Odense første gang dukker op 988 og det i netop en tysk kilde, giver forfatteren anledning til overvejelser om en tysk ekspansion af såvel militær som samtidig ikke mindst ideologisk art, i hvilken sammenhæng de næsten samtidige enorme militære vikingetidsanlæg naturligvis omtales. Thi af de fire kendte »Trelleborge« har Odense det ene, »Nonnebakken« (desværre ødelagt af senere bebyggelse). Men når yderst plausibelt den internationale baggrund her er trukket op,

virker det ganske uforståeligt, at han er hoppet på den mildt sagt diskutabile »tvangsborghypotese« og ydermere tør hævde, at det er, hvad »man mener i dag« (s. 126).

Mere selvstændigt kaster forfatteren sig ud i nogle mildt sagt spekulative afsnit om det danske ledningsvæsens mulige organisation, hvor han konstruerer og fantaserer sig frem til et system af åløb og spærringer, der (såfremt spekulationerne altså er holdbare) skulle sandsynliggøre, at Odense netop har været centralpunkt i en sådan forsvarsorganisation.

Imens indtræder Danmarks kristning, hvor der – på yderst spinkelt materiale – foretages en genoplivning af gamle tyske teorier om et »dåbskirkesystem«; her i den form, at et – givet ret tilfældigt kendt – antal kirker indviet til St. Mikael formodes at repræsentere en ældre kirkelig inddeling på Fyn. Men når alt kommer til alt, turde den eneste realitet være Adam af Bremens meddelelser, at der på Fyn ligger en by (formentlig = bispeby) kaldet Odense, hvortil han bringer navne på et par af de ældste bisper.

I betragtning af forfatterens store belæsthed undrer man sig over, at Peter Kings interessante arbejde om netop Odenses på kontinentet helt enestående benediktinerdomkapitel (og dettes engelske oprindelse) er gået ham forbi. Og nok engang hører vi (s. 228f.), at den 1266 til Odensebiskop udnævnte franske cistercienser Peter skulle være *død* i Wien 1282, hvilket fortsat er en tvivlsom påstand (se HT 1979 s. 137 note 8).

Rigtignok nævnes en Odenserådmand først så sent som 1337; men når forfatteren ellers aldrig er bange for at inddrage almenhistorisk stof, specielt af kirkelig art, undrer man sig over, at fremstillingen af netop bylivet er blevet så kildebestemt, dvs. fattig. I hvert

fald for senmiddelalderen kunne have været meddelt bedre magistratslister end de (s. 350) anførte borgmesternavne, og specielt den for Odense ret specielle »patricieradel« forekommer en lidt nærmere omtale værd.

Men selv på det kirkehistoriske område rummer det fynske materiale faldgruber, som bestemt ikke er lette at undgå for ikke-specialisten. Vel præsiderede Odensebispen 1475 (s. 325) på et »landemode«; men såvel dato som deltagerliste viser klart, at der her var tale om landsdelens specielle godsejerforum, der netop i senmiddelalderen foretog en omfattende lokal forordningsvirksomhed. Dvs. at der i hvert fald ikke er tale om stiftets kirkelige synode, der for at undgå eventuelle forvekslinger da heller aldrig benævnes landemode i fynsk middelalder.

En teori om, at det store antal sognekirker i stiftsstæderne skulle skyldes ønsket om at give domkapitlets medlemmer indtægtsforøgelse (s. 326) er mig bekendt uhjemlet i dansk kirkehistorie, og i hvert fald turde pointen være, at spørgsmålet var ret irrelevant for netop Odenses vedkommende. Og vel kaldte en efterkommer af den (s. 338) nævnte væbner i Anderup sig lejlighedsvis »Rantzau«; men dette berettiger ikke til at gøre ham til »et medlem af slægten Rantzau«, idet adelshistorikere for netop at undgå forvekslinger benævner denne beskedne fynske lavalsslægt »Rantzau af Fyn I«.

Først de sidste fem sider søger at indhente noget af det forsømte ved, næsten som en ekskurs, at meddele det nødtørftigste om byråd, lav og gilder m.v.

Derpå tager dr. Venge sig til slut af de unægteligt meget spændende begivenheder under Christiern II, reformationstid og Grevens Fejde, nærmest i form af en række essays som det store afsnit om dronning Christines hof i

Odense, dvs. en meget læseværdig gennemgang af, hvad sådanne regnskaber (bl.a.) kan fortælle, heriblandt også en del byhistorisk stof. Men det hurtigt læste afsnit virker unægtelig også hastigt affattet; mon ikke bispens »bryllup« (s. 378) er dennes vielse (dvs. til biskop)? Nogle »hofmænd« er (s. 414) blevet til »husmænd« (socialrealisme eller hastværk?); Næsbyhovedlensmanden Niels Jepsen (s. 421ff.) er vel næppe en Bryske, skønt både han og hans fader førte et sådant våben; men af Algudsen-slægten var de i hvert fald ikke (se Erslev: Len og lensmænd, der ellers synes flittigt benyttet). Den kendte Herman Vale er blevet til »Vole« (og dermed i registeret – der virker ret mekanisk udskrevet – skilt fra sin slægtning Hans), og den s. 438 anførte reformatoriske zelot Laurids Helgesen er s. 444 pludselig blevet til en Pedersen.

Lejlighedsvis virker det ligefrem, som om forfatterne på de givne vilkår har fundet opgaven uløselig; i hvert fald er resultatet blevet derefter. Det i øvrigt smukt udstyrede bind rummer utallige, ofte meget instruktive kortskitser; men da et kortregister (eller blot diverse indbyrdes henvisninger) ganske savnes, er det umuligt at få det rette udbytte af det utvivlsomt betydelige arbejde, der er lagt heri.

Troels Dahlerup

Axel Steensberg: *Herningsholm og Hosebinderne*. (Poul Kristensen, Herning, 1982). 229 s. Ill.

Byen Herning har en historie, der er forskellig fra andre købstæders. Den er opstået tilfældigt, da der skulle bygges et tinghus for Hammerum herred, og Gellerup ikke stræbte efter at få det; 1827 blev det rejst i Herning, og efterhånden kom alt det andet til, som ken-